UN CONTE INEDIT

EL TEATRE CARAMAR

El meu amic Elias Caramar havia vist el món des de tots els angles oberts als mariners. Deia coses molt personals, i podia recolzar qualsevol punt de vista amb proverbis importants de les bandes més llunyanes de la terra.

Quan vaig retrobar-lo, després de molts anys de no saber notícies seves, començava a tenir cabells blancs, petjava la terra ferma amb més ganes de quedar-s'hi que abans, i anava tot ell vestit de seda negra, una seda negra i ratllada que, passant-hi les ungles, cantava. Duia un brillant incrustat a l'orella, a base del mateix procediment, segons sembla, que el que usen les dones índies per a clavar-se perles al front.

—Caramar, home! — vaig dir-li d'antuvi—. Com se t'ha ocorregut enlluernar els teus conciutadans amb aquesta bestiesa del brillant a l'orella?

Caramar va desautoritzar-me amb la mirada, i respongué:

—No em pots judicar amb prou amplitud de criteri, tu. Jo ho veig tot d'una altra manera, i a més, sóc ric; comprens?

M'agafà pel braç i va endur-se'm carrers enllà, al seu arbitri, explicant-me el secret d'unes guerres orientals. Quan ens anàvem a separar, vaig preguntar-li:

—I què hi fas, aquí? Hi ets de pas, oi?

—No. He vingut per quedar-me. Ara tinc un teatre als afores, que m'absorbeix totes les il·lusions. Vina-m'hi a veure qualsevol dia. La representació és molt bona.

Mentre s'allunyava, se'm va ocórrer evocar la memòria d'un parent meu, que també havia vingut de lluny amb un brillant clavat a l'orella que, després de suggestionar tota la família, va resultar que era fals.

• • •

Un diumenge a la tarda, a rel d'haver proposat a la meva xicota un determinat acord, ella va deseixir-se'm dels braços a ple ball i em donà un cop a la cara que obligà els músics a parar de tocar, i totes les parelles s'aturaren com si quelcom de la festa s'hagués espatllat. El meu amor es girà a la porta mateixa de l'envelat i em digué que jo era un malintencionat i un home sense principis, i que amb mi no era possible ni convenient tenir-hi tractes.

De fet, qualsevol notari que em conegui, podria certificar que aquella noia exagerava. Tenint en compte el caràcter d'ella, era del tot segur que jo no hi perdia res amb aquell trencament de relacions, però vaig sortir del ball emmurriat, venjatiu. M'imaginava en possesió d'un filtre d'amor, i un cop ella estigués malalta d'enamorament per mi, em llançaria sota les rodes d'un autobús davant d'ella, perquè la imatge del meu gest li fes avorrible la vida.

Pel carrer, els venedors ambulants de la fira m'oferien globus de goma i trompetes, elàstics americans, uns ventalls japonesos, cupons per la rifa d'un cistell ple de vianda i moltes altres coses susceptibles d'ocupar les il·lusions de persones que no estiguessin atuïdes per una cosa tan grossa com la que acabava de passar-me a mi.

No sabia cap on anar, ni tenia ganes d'anar enlloc. Com que tothom es deu haver trobat en casos com el que descric, m'estalviaré d'explicar els ressorts d'aquestes desesperances.

A la Plaça Blava — hi havia arribat d'esma —, un espectacle nou em colpí. Una gran tortuga es passejava lentament per la vorera, amb un rètol pintat damunt la closca que anunciava les funcions del Teatre Caramar. Vaig ajupir-me per acaronar el cap de la tortuga, però abans que pogués fer-ho un home que seguia la bèstia em donà un cop al clatell amb una canya llarga.

—Qui us fa embolicar? — em digué aquell vigilant —. Si la toqueu us donarà una envestida que quedareu escarmentat per sempre.

Encara vaig haver de donar-li les gràcies. La gent s'agombolà al nostre voltant per veure ben bé el que passava, prengué partit contra meu, puix que pel que sembla, algú havia fet córrer que la meva intenció era robar la tortuga. Per situar-me, i sobretot per fer quelcom a fi de vèncer el meu acorament, vaig dirigir-me a l'home de la canya:

—Sou del Teatre Caramar, vós?

—Sí.

—M'agradaria anar-hi. Què cal fer?

—Si voleu, jo mateix us vendré les entrades.

Va ensenyar-me una llista de preus i una planta del teatre, i em digué quines eren les localitats disponibles. Em vaig quedar una llotja, sense pensar-ho. Tenia moltes ganes de sortir d'aquell cercle de persones.

De lluny, el Teatre Caramar semblava una barca varada. I aquesta impressió no la produïa pas per la seva forma, sinó per la seva situació; estava muntat damunt la sorra de la platja i les ones, en desfer-se de contorns al final de llur viatge, feien lliscar l'escuma fins a les portes del local. L'edifici era de planta rectangular, sense accidents ni sorpreses, i al seu damunt s'alçaven unes parets de fusta pintades de color verd. La teulada, en forma d'esquena d'ase, tenia el perfil trencat per una colla de talles en fusta policromades, representant figures femenines, monstres marins i al·legories musicals.

A mesura que hom s'anava apropant al Teatre Caramar, l'olor dels graners del port i el gust de l'aire de la costa encomanaven una rara suggestió. Feia l'efecte com si, de cop i volta, hom s'hagués de veure incorporat a un gran prodigi de la naturalesa. La suggestió era simple d'elements i profunda: rendia els nervis tot deixant que hom s'adonés de la desproporció entre l'estat emocional que us dominava i allò que l'havia provocat, sense afegir-hi ni una espurna de clarividència.

A la porta del Teatre Caramar, un empleat atreia la gent a cops de timbal. La gent, empesa per la bonhomia del diumenge, es deixava obligar per aquell reclam i s'apretava fent cua davant de la taquilla, una taquilla en forma de diorama representant el port de Rodes.

En entrar, amagat darrera una cortina per no perdre de vista l'home que prenia les entrades, vaig descobrir l'amic Elias Caramar. M'abraçà amb una cordialitat superior a la del dia que ens retrobàrem després de molts anys, i em digué:

—Està bé tot això, eh? I més tenint en compte que m'animen únicament finalitats filantròpiques.

Anava a fer-li unes objeccions, però no les admeté.

—Apa, fill meu — afegí —. Ara vés a veure la representació i en acabat ja parlarem. Vull que tinguis l'esperit completament serè.

De dins, el Teatre Caramar semblava més gran. Unes noies vestides de vermell, amb faldilles curtes i vaporoses, prenien les entrades als clients i els acompanyaven a llurs llocs. A mi em va correspondre una llotja del primer pis, des de la qual es dominava avantatjosament tota la sala i la part més important de l'escenari. Les bateries elèctriques estaven enceses a mitja llum, per fer més esclatant, segurament, el triomf de la claror quan començés l'espectacle.

Els músics desembolicaven llurs instruments, destriant de dins els estoigs allò que eren els paquets contenint accessoris professionals i allò que constituïa el sopar dels artistes. El pianista estava ajupit davant del piano, ficant el cap a un esvoranc que deixava al descobert el truc de les tecles i les cordes; havia tret una molla llarga de dins la caixa i entre ell i el primer violí l'estiraven cap enfora. La molla no s'acabava mai.

La sala respirava una gran placidesa. La gent no s'havia incorporat encara a l'engrescament de la funció i hom parlava en veu baixa; els senyors miraven les senyores de cua d'ull, sense aturar-s'hi massa, i els fumadors fumaven una mica d'amagat, caçant els glops de fum amb la mà i esborrant-los, a fi que no en pervingués molèstia per a ningú. Adhuc les criatures, si els semblava que no podien estar-se de plorar, ho feien amb consideració i callaven a la primera protesta que sortia de general.

A la llotja pròxima a la meva, hi havia una dama que així que em veié va voler enamorar-me. Es recolzà de braços a la barana del pis, ensenyant-me que fumava una cigarreta de luxe,amb una boquilla molt llarga. Per tal que aquella dama no es formés de la meva persona una idea desfavorable, em vaig fer el propòsit d'aguantar-li la mirada; em creia que prevaldrien els meus drets i que ella acalaria els ulls, però vaig equivocar-me. Aquella dona va prendre de seguida la iniciativa del joc, i m'encantava; però no m'encantava de satisfacció, sinó que em prenia la voluntat, com fan les serps amb els ocells, i m'anul·lava tots els ressorts de comandament.

Recordo uns grans ulls de color verd, amb l'aranya central del Teatre Caramar a la nineta, i unes pestanyes llarguíssimes, que passaven per damunt de les cadires, venien fins a mi i se'm menjaven la cara.

De sobte, tot el teatre va omplir-se de llum i un cop de timbal va anunciar quelcom. Vaig saltar de la cadira, posant-me la mà al cor i fugint dels ulls. La dama que m'estava enamorant va fer una rialla que s'hauria sentit de tot arreu de la sala, encara que el teatre hagués estat més gran. Per un moment, vaig sentir-me al descobert, desemparat, a mercè de la pietat ciutadana; tothom em va mirar, i més de sis-cents dits m'assenyalaren.

Per sort, els llums es van apagar i un disc de claror va senyorejar per l'escenari; al meu costat, a l'altra banda de la dama, crepitaven els carbons de l'arc del reflector i aquesta circumstància va fer que em sentís més acompanyat.

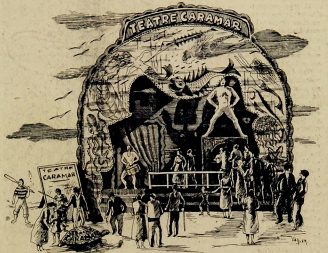

La música va omplir el local en un instant. Tot va elevar-se: el prosceni, el pati de butaques, les llotges, la memòria d'Elias Caramar. Una melodia de suburbi féu que espectadors i teatre forméssim un terbolí ambiciós,ample de cercles i profund. Tot donava voltes, unes voltes metòdiques, geomètriques; ara i adés tenia l'escenari davant meu, però ben sovint em sentia el disc de llum i els músics al clatell.

Quan el teló va badar-se, la música es tornà més humana, més proporcionada a l'anècdota que servia. Aleshores, tots els espectadors ens avergonyíem una mica pel fet d'haver-nos deixat enganyar per una tonada dels afores, i tots vàrem fer propòsits d'esmena. Un gran sospir sortí de totes les boques, ens empassàrem tot el fum de la sala i l'atmosfera restà aclarida.

De l'esquerra de l'escenari va sortir una mà sostenint una pissarra, on hi havia escrit el següent títol: "La innocència robada".

L'atenció, llavors, va concentrar-se en el teló de fons. Representava un drac de color verd, amb lluents a l'esquena, que reflectien la llum i omplien el sostre del Teatre Caramar de miralleigs. L'artista va presentar-se a escena, sense que hom pogués dir clarament d'on havia sortit. Era una noia bonica, amb un cap molt gran per tal que els ulls, de grossos que eren, no li sortissin de l'òval de la cara. Duia només uns sostenidors d'atzabeja i uns pantalons cenyits i molt petits.

Aquella noia ens va cantar que un militar l'havia enganyada. D'antuvi es veia que aquesta era la gran tragèdia de la seva vida; però la noia tractava de suportar-ho i ens volia fer veure que tant li feia, tot cantant-nos:

"Però m'és ben igual;
ja no em sento sola
i estimo en el que val
una nit de tabola..."

Després, en els intervals que callava, donava unes voltes per l'escenari, mostrant-nos l'esquena i picant de talons; de sobte, es girava, estenia el braç i amb el dit índex assenyalava un punt inconcret del públic i deia:

"I vostè també, senyor,
vindrà un dia
que em donarà la raó."

De les localitats barates hom picava de mans acompanyant rítmicament la música, i podia observar-se que, en general, els espectadors s'animaven i que el divertiment de la festa començava de bona manera.

No obstant, la noia no va tenir gaire èxit. Se li veia que volia dissimular la seva tristesa, i a la gent això no ens agrada, perquè trobem que la tristesa és un sentiment legítim que no deshonra ningú.

Sense deixar temps per a refer-nos i adaptar-nos al canvi de situació, la pissarra sortí novament i ens anuncià: "Dansa andalusa".

Primer, la dansarina va fer que sentíssim les seves castanyoles sense veure-la, i després entrà a l'escenari amb una gran empenta. Anava carregada de roba, amb un clavell a la punta de la clenxa, i es movia amb dificultat; el que valia més d'ella, era la projecció de la seva ombra al fons de l'escenari. Tots els seus moviments eren pesats i poc espontanis, però l'ombra els transformava en una silueta gràcil i flexible, que sabia molt bé el que calia fer i ho feia de la millor manera; l'ombra d'aquella dona era un tresor, un patrimoni nacional. I el cas era que la ballarina ho ignorava, i sempre que podia es posava davant l'ombra i la trepitjava, la feia desaparèixer de la vista del públic i la passejava pels angles que la trencaven més i la desfeien de moviments d'una amb una gran circumspecció.

El públic tampoc no va aprovar sense reserves l'actuació d'aquesta artista. Es coneixia que hom tenia la sensació que era precís mesurar l'espectacle i que, àdhuc en el cas que tots plegats no hi haguéssim entès gens, calia fer veure que hi enteníem i que judicàvem cada número amb una gran circumspecció.

De mica en mica, el Teatre Caramar anava adquirint una mena de plenitud. Sense abandonar l'escenari, hom descobria el dibuix de les motllures del sostre, i trobava que lligaven molt bé amb totes les altres coses. Venia un moment que hom s'adonava que era possible asseure's a la cadira amb un sentiment de propietat, que la llotja era casa teva i que el teatre us venia gran. L'adaptació era total i la gent congeniava; els senyors i les senyores ja no es miraven de cua d'ull. Alguns es donaven cops als genolls i lligaven amistat, sense menysprear la funció i de manera que ningú no se'n pogués ofendre.

La pissarra no parava de fer la publicitat de noves atraccions. Parelles de ball, excèntrics, noies de bon veure, cantadors i cantadores, una munió de persones amb vestits de seda i lluents, o amb una carn rosada o morena, però sempre d'una qualitat que la feia apta per a l'exhibició.

A mesura que l'espectacle es deslligava de mans i avançava, un neguit singular em feia mal al cor. Tenia por d'arribar a l'intermedi i haver-me d'acarar novament amb la dama que tractava d'enamorar-me. Però no podia pas evitar-ho.

Els llums s'encengueren. Sortiren bombetes de tot arreu. Encara vaig poder guanyar temps fent veure que estava enlluernat i fregant-me els ulls, però no vaig poder defugir l'inevitable: vingué que topàrem d'ulls i aquesta vegada ella em dominava a més a més amb un somrís al qual jo no podia oposar res.

Per mi, tot el que hi havia a part dels ulls de la dama, s'anava fonent. El Teatre Caramar qui sap on parava, i la consciència d'existir jo mateix em sostenia cada cop amb menys força. Em vaig rendir i una son hipnòtica recollí la meva voluntat i en féu present a la dama, com un legítim trofeu.

• • •

Algú va sacsejar-me fortament. Molt per damunt meu, a dalt de tot, el rostre d'Elias Caramar em contemplava.

M'havia despertat amb una gran tristesa, perquè acabava de somiar que la meva promesa, en sortir de l'envelat després de pegar-me, se n'havia anat amb un altre.

—Ai, Elias Caramar, quina pena! La meva xicota m'ha deixat i ara no tinc esperança!

Va alçar-me i em féu sortir de la llotja. El teatre era ben buit; unes dones escombraven el local i recollien els portamonedes que havien oblidat les senyores, i els paraigües dels senyors.

El meu amic em convidà a sopar, i atenuà la meva tristesa sense esforç. Em digué un proverbi oriental que va deixar-me l'ànima fresca com una rosa.

Pere CALDERS

(Il·lustració de Viader)

DOS POEMES

Calma de Diumenge

Tarda de diumenge, ardent
com una copa de canya,
amb un horitzó lluent
i un núvol de blanc d'Espanya.

La mandra roman estesa
per la riera i per l'hort
i calla, sola i encesa,
la carretera del Port.

Nostàlgia de Barcelona
des del suburbi adormit,
sense una sola persona,
sense una veu, sense un crit.

Només enllà de la via
els nois nuets dins del lloc
i la silueta pia
de l'home del sac.

Calma de diumenge, blana...
Dintre de poc, tarda neta,
mig raval farà rotllana
a l'home de la carteta.

J. GIMENO-NAVARRO

~

Redreçament

Jo, abans, bandera caiguda,
plegada al trepig del vent.
Ara, sóc vent i bandera
i em desplego a mi mateix.

Jo, abans, esperit en lluita
contra el passat i el present.
Ara, la lluita governo
i he ferit de mort el temps.

Pel trau obert de la nafra
borbolla l'eternitat,
jo en bec un glop, cada dia,
dins la conca de les mans.

Frederic ALFONSO I ORFILA

DE LA HISTORIA

I

L'hora actual posa de manifest uns errors i unes contradiccions que no tenen altra causa que la diversitat de mètode amb què el raonament dels homes cerca d'assolir el coneixement. (No oblidem que el coneixement és a la base de la consciència.)

La substitució de la ciència especulativa per la ciència experimental marca el començament d'una Nova Edat.

En cada una de les especialitzacions científiques s'ha imposat el mètode per mitjà del qual el raonament es troba limitat i dirigit per la realitat fenomenal.

La ciència davant de tots els fenòmens de la realitat s'absté — com a condició prèvia — de considerar-los des de l'angle de qualsevol valoració moral.

El seu objectiu és de cercar les lleis internes o sigui el mecanisme del fenòmen. Sense el coneixement d'aquestes lleis internes o mecanisme és absolutament il·lusori pensar de modificar, ni tan sols en el grau més mínim, les manifestacions característiques del fenòmen.

Un cop tretes a la llum les lleis internes que regeixen el fenomen, la necessitat pràctica o la necessitat social es disposarà a actuar damunt el punt de partida o bé sobre el procés de desenrotllament de les lleis internes per a modificar aquelles manifestacions del fenomen que considera nocives per a l'individu o per a la societat — com són, per exemple, la malaltia per a l'individu o els estralls de la guerra per a la societat —.

¿Seria molt demanar de que el mètode de la ciència experimental fos aplicat d'una manera general a la Història?

La Història fins avui ha estat escrita segons unes concepcions místiques o unes disposicions sentimentals de l'historiador.

Si adoptéssim el mètode científic desapareixerien de cop les valoracions tan falses com nocives per tendencioses, de l'ordre, la violència i el desordre. L'historiador que procedeixi pel mètode que es basa en l'experiència descobrirà que l'ordre, la violència i el desordre ocupen el mateix pla com a factors de desenrotllament del procès històric.

De la mateixa manera desapareixerien de cop els errors de perspectiva que tant mal fan per a la percepció justa de la realitat i per a l'acció convenient que imposa la realitat. Els errors de perspectiva provenen dels judicis "a posteriori" de qualsevol fenomen històric.

No ens hem adonat, encara, de com resulta grotesc de que un historiador o un aficionat a historiador esmeni la plana a la Història: la corregeix o sigui que declara que el fenomen — un determinat fet històric—hauria hagut de produir-se d'una altra mena de manera, i valora cada un dels components — i en conseqüència el fet històric — segons aquella seva concepció subjectiva. El mètode científic, al contrari, exigeix l'anàlisi objectiu del fenòmen—d'un determinat fet històric—. El principi fonamental de la ciència basada en l'experiència és que el fenomen es produeix d'una manera lògica, fatal i necessària.

Es particularment de notar que, en els nostres temps, abunden els arguments per a defensar totes les formes polítiques passades i que es duen a cap en el terreny pràctic tota mena d'intents de restauració de formes polítiques passades. Això no són més que errors de perspectiva.

La producció d'un fenomen històric, per la violència o força coercitiva que es desprèn del fenomen, modifica automàticament el clima social. L'home del nostre temps es troba automàticament incorporat en la darrera fase del desenrotllament històric, fase diferent des de tots els punts de vista de les fases anteriors; elaborada i construïda fora del mètode científic la seva visió del passat és falsa i les seves valoracions són dictades per motius sentimentals, morals o místics, o bé pel motiu pràctic de salvar interessos. Les enyorances del passat són fantasies dels poetes o recursos dels polítics dolents.

Un altre dels grans beneficis que obtindrem del mètode científic aplicat a la Història serà de descobrir la gran mentida dels procediments anomenats pacifistes.

El moment històric no té més que una única solució normal. Arribar a aquesta solució costa sang i dolor. Hem vist com els errors de perspectiva obstrueixen la percepció del desenrotllament lògic del moment històric. Els errors de perspectiva dificulten la solució normal o sigui la continuïtat lògica del moment històric. Com més gran serà aquesta dificultat més augmentarà la sang i el dolor.

I pel que fa al pacifisme ens sembla ben fàcil de descobrir que la inèrcia i l'actitud passiva no són procediments pacifistes, sinó que — com els errors de perspectiva — són forces d'obstrucció, en una paraula: són violència.

Tot el que dificulta i retarda la solució normal o sigui la continuïtat lògica del moment històric és violència.

¡Oh paradoxa dels procediments pacifistes dels nostres temps que augmenten la sang i el dolor que pretenen evitar!

L'hora actual ens du a revisar aquelles idees fetes — diem idees fetes en el mateix sentit que frases fetes —: aquelles idees admeses de temps que ningú no pensa a tornar a examinar i que s'afirmen contràries a l'experiència.

Maria CARRATALÀ